

הרב יוסף סלוטניק

”ונתן בידה”

משמעות קניינית למסירת הגט – בין מימרות רבא לסתם התלמוד

מבוא

מסכת גיטין¹ משופעת בפרטי הלכה הקשורים לגירושי האישה. פרטים אלו עוסקים בהקשרים שונים של הגירושין, החל מהעילה לגירושין, החומר ממנו עשוי הגט, רשימת הפרטים המופיעים בגט, מעמד השליח במסירת הגט ובקבלתו, דיון בשאלה מי רשאי לתת את הגט מצד הבעל ומי מקבל את הגט מצד האישה ועוד. אחד מהנושאים הללו הוא תיאור של מה קורה ברגע הגירושין – באיזה אופן של נתינת הגט האישה מגורשת ובאיזה לא. כך אומרת המשנה בראש פרק ”הזורק” (ח, א–ב):

הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה הרי זו מגורשת.

זרקו לה בתוך ביתו או בתוך חצרו אפילו הוא עמה במטה אינה מגורשת.

לתוך חיקה או לתוך קלתה הרי זו מגורשת. [...]

היתה עומדת ברשות הרבים וזרקו לה – קרוב לה מגורשת, קרוב לו אינה מגורשת, מחצה על מחצה מגורשת ואינה מגורשת.

משניות אלו קובעות שהגירושין חלים רק אם הגט יגיע לידה של האישה או לרשותה. ברובד הבסיסי הדברים אמורים כבר במקרא, המתאר את גירושי האישה: ”וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה” (דברים כד, א). הפסוק מתאר את מעשה נתינת הגט אל ידה של האישה, אך המשנה מרחיבה דין זה באומרה שהאישה מגורשת גם אם לא הגיע הגט לידה ממש, אלא לחצרה, לקלתה, ואפילו עומדת ברשות הרבים – אם

1 כל ההפניות והציטוטים מהמשנה ומהתלמודים במאמר זה הם ממשכת גיטין, אלא אם צוין אחרת. סוגיות התלמוד בבלי מצוטטות על פי דפוס וילנה, תוך ציון שינויי הגרסאות החשובים לדיוננו. סימני כתיב היד: מ – מינכן; ו – וטיקן 140; ט – וטיקן 130; פ – פירקוביץ 187; ס – דפוס שונצינו.

הגט קרוב לה הרי היא מגורשת.

האנלוגיה הטבעית להרחבה זו היא פעולת הקניין. כאשר אדם קונה חפץ, פעולת הקניין יכולה להיעשות כאשר החפץ נמצא בידו של הקונה, אך ממקומות רבים עולה שהאדם יכול לקנות גם אם החפץ ניתן לתוך חצרו ואף בתוך ארבע אמותיו.² הקושיה החזקה על אנלוגיה זו היא שבפעולת הקניין הקונה מעוניין ברכישת החפץ, בעוד שבגט האישה מתגרשת אף בעל כורחה. על אף קושיה זו רבים ביארו את תהליך הגירושין כפעולת קניין; אמנם זהו קניין בעל כורחה של האישה, אך הפעולה מתאימה להגדרות של קניין במקומות אחרים בש"ס. על כן האישה יכולה לרכוש את הגט בחצרה או בקלתה, כיון שמקומות אלו ראויים לקניינים אחרים, אך אם האישה בבית בעלה אין היא מתגרשת כי אין מקום זה ראוי "לקנות" עבורה את הגט. גישה זו רואה את האישה כעושה פעולת "קניין" בגט ובעקבות רכישת הגט מתגרשת האישה. לאור זה, הפער בין פשט הפסוק לבין דין המשנה ברור: לפי הפסוק יש לתת את הגט לידה של האישה ממש, ואילו על פי המשנה אין צורך שיהיה מגע בין הגט לאישה, אלא מטרת הנתנה היא שהאישה תרכוש את הגט. אם נתן הבעל את הגט בידה היא אכן רכשה את הגט ועל כן התגרשה, אך גם אם היא רכשה את הגט בדרכים חלופיות, כגון ב"קניין חצר", היא תהיה מגורשת.

לעומת גישה זו, חידש רבי אריה לייב הכהן הלר כיוון אחר בבואו להסביר הלכה

זו. להלן עיקרי דבריו בספרו **קצות החושן**:

ונסתפקתי בראובן שנתן שטר מתנה לשמעון על ביתו, ונתן השטר תוך ביתו, ואמר לו: הנני נותן לך הבית עם השטר מתנה שבתוכו – מי נימא כהאי גוונא חצירו ומתנתו באין כאחד? דכהאי גוונא אמרו ריש פרק הזורק (גיטין עז ע"א–ע"ב): "חצירה מה שקנתה אשה קנה בעלה", ומסיק "יד דעבד כיד רבו, אלא גיטו וידו באין כאחד, והכא נמי חצירה וגיטה באין כאחד". והרי בשעה שזרק לה הגט תוך חצירה עדיין אינו חצירה, אלא על ידי הגט נעשה חצירה, וכמו גבי עבד דנעשה ידו על ידי הגט שחרור, והכא נמי נעשה חצר דשמעון על ידי השטר מתנה שבחצר. ולאחר העיון נראה פשיטא דכהאי גוונא אינו זוכה, דכיון דהחצר והשטר עדיין לא יצא מרשותו איך יזכה בו המקבל ומאין יהיה לו להמקבל זכיה בביתו ובשטר. והא דאמרין גבי גט "חצירה וגיטה באין כאחד", אלא ודאי דגבי אשה לא בעי רק "ונתן בידה", וכן בעבד, וליכא תורת זכיה והקנאה בעל כורחם.³

2 עיינו למשל משנה בבא מציעא א, ד; ובבבלי שם י ע"א.

3 הרב אריה לייב הכהן, קצות החושן, סימן ר ס"ק ה. עיינו גם בספרו אבני מילואים, סימן קלט ס"ק

חידושו של בעל קצות החושן הוא שאין האישה צריכה "לקנות" את הגט. מסירת שטר הגירושין לידה היא פעולת הגירוש, והאישה מתגרשת ברגע שהגט ניתן בידה או בחצרה אף על פי שלא עשתה פעולת "קניין" על הגט. בעל קצות החושן יוצא נגד העמדה שהגירושין נובעים מכך שהאישה רכשה את הגט מבחינה קניינית. לדעתו, גם אם האישה לא תקנה את הגט אך יהיה מגע ישיר בינה לבין הגט, היא תהיה מגורשת.⁴ נדגיש שוב שגם העמדה שבעל קצות החושן יוצא נגדה אינה רואה כאן פעולת קניין רגילה, שכן אין כאן דעת ורצון של הקונה – במקרה דנן האישה; אלא מדובר בפעולה שבמקרים מקבילים הייתה פעולת קניין. פעולה זו יכולה להיות הכנסה ליד, לחצר או לכל מקום שאפשר לקנות בו. הנפקא מינה בין השיטות תהיה במקרים שהאישה אינה יכולה לעשות פעולת קניין, אך בכל זאת הגט הגיע לרשותה. במאמר זה נבקש להראות כי שורשה של מחלוקת אחרונים זו במחלוקת מוקדמות הרבה יותר, ואפשר למצוא לה הדים כבר בתלמוד.⁵ בעיוננו נפנה את

יג. כיוונו לדבריו רבי פנחס הורוביץ בספרו **חידושי הפלאה על מסכת כתובות**, ירושלים תש"ן, עמ' שמט, בקטע הדין בדף פו ע"ב, ד"ה "תוס' ד"ה האומר"; הרב מאיר שמחה הכהן, **אור שמח**, הלכות גירושין ג, טו; הרב יחיאל יעקב וינברג, **שו"ת שרידי אש ב**, סימן ל.

4 חידוש זה של בעל קצות החושן עורר דיונים רבים בעולם האחרונים. רבים דחו את פירושו בראיות שונות; עיינו: הרב שמעון יהודה שקאפ, **חדושי רבי שמעון יהודה הכהן**, כרך ב, מסכת גיטין, סימן ה, ירושלים תשנ"ג, עמ' לט-מא; הרב יעקב קנייבסקי, **קהילות יעקב: גיטין**, סימן ח אות ב, בני ברק תשמ"ח, עמ' לט-מ; הרב אשר זליג וייס, **מנחת אשר על מסכת גיטין**, סימנים ל-לב, ירושלים תשנ"ז, עמ' קכז-קלט; וכן עוד רבים. דרך ביניים סלל ר' חיים מברסקי, כאשר הציע שיש שני מסלולים בגט: "הנה נראה דיש שני מיני גירושין והתגרשות בגט, יש דין גירושין על ידי נתניה, במאי דאתי הגט לידה נגמר הגירושין [...] ועוד דין התגרשות יש על ידי זכיה, היינו על ידי קניינים [...] (הרב חיים סולוביצ'ק, **חדושי הגר"ח השלם**, סימן קנא, חסר מקום ושנת הוצאה, עמ' פח.

5 מלבד מחלוקת רבא ועורך הסוגיות, שבהן יתמקד עיוננו להלן, יש מחלוקות נוספות שסביר להסביר על בסיס מחלוקת יסודית זו.

כך למשל מחלוקת האמוראים בעניין הזורק גט ברשות הרבים. המשנה (ח, ב) אמרה "קרוב לה מגורשת, קרוב לו אינה מגורשת". רב ורבי יוחנן חלקו בהסבר משנה זו: "אמר רב: ארבע אמות שלה – זהו קרוב לה, ארבע אמות שלו – זהו קרוב לו. [...] רבי יוחנן אומר: קרוב לה – שנינו, אפילו מאה אמה, וקרוב לו – שנינו, אפילו מאה אמה" (עח ע"א-ע"ב). בפשטות מחלוקתם סובבת סביב שאלה זו – רב מצריך "מעשה קניין" ועל כן הוא מעמיד את המשנה במקרה שהגט נמצא בתוך ארבע אמות של האישה הקונות לה. רבי יוחנן לעומתו אינו מצריך "קניין" אלא שליטה, ועל כן אינו מצריך שהגט יהיה דווקא בתוך ארבע אמות של האישה.

עיינו גם בהמשך המאמר בעניין רשויות בגיטין (סעיף 7), שם נראה שדעת רמי בר חמא היא שצריך "קניין". כמו כן עיינו בהתלבטות של רבי ירמיה בירושלמי (ח, א): "זרקו לה בחצר שאינה של

הזרקור אל שיטת רבא בעניין, ונטען כי לשיטתו אין צורך במעשה "קניין" בגט, ומספיק שהגט יכנס לתוך רשותה או לכלים של האישה. במהלך הסוגיות נגלה שרבא מסתפק ברמה נמוכה יותר של זיקה, והאישה מגורשת אפילו אם הגט יוצא מתחומו של הבעל ונכנס למקום או לרשות שהאישה נמצאת בהם, גם אם רשות זו כלל אינה בבעלותה. עורך הסוגיות בגיטין אינו מסכים עם הכרעה זו, ולאורך הסוגיות הוא פוסק שצריך לעשות פעולת "קניין" על הגט כדי שהגט יחול.⁶ במקום לדחות את המימרות של רבא, בוחר העורך לעשות אוקימתא לדבריו כדי שיהיו רלוונטיים גם לעמדה הסוברת שצריך לעשות פעולת "קניין" על הגט כדי שהוא יחול.⁷

להלן נעיין בשבע סוגיות שמובאות בהן מימרות של רבא העוסקות בתהליך מתן הגט, ולאורן נדון בעמדת רבא ועורך הסוגיות:

1. כתיבת גט על איסורי הנאה (כ ע"א)
2. גיטה וידה באין כאחד (עז ע"א)
3. כתב לה גט ונתן ביד עבדו (כא ע"א)
4. נתן לה גט במיטתה (עח ע"א)
5. נתן לה גט בתוך קלתה (עח ע"א)
6. כתב לה גט ונתנו ביד עבדה (עח ע"א)
7. רשויות בגיטין ובשבת (עט ע"א)

שניהן". הירושלמי מעמיד את ההתלבטות שלו סביב השאלה האם משיכה קונה ברשות שאינה של שניהם. שאלה זו מניחה כמובן את הצורך בפעולת "קניין" בגט.

6 את עמדתו זו של עורך הסוגיה אפשר לראות כבר ממשפטי הפתיחה של הפרק השמיני בגיטין (עז ע"א), שם עושה הגמרא צריכותא בין שני מדרשי הלכה המרבים חצר לעניין גניבה ולעניין גירושין. צריכותא זו מניחה שדי היה בלימוד אחד, כיון שעקרונות קניין החצר זהים בכל תחום. הנחה זו נכונה רק אם אנו סבורים שתהליך נתינת הגט בחצר הוא תהליך קניין, ועל כן הוא דומה לתהליך הגניבה. אם נאמץ את הגישה השנייה, שבגט אין פעולת "קניין", ברור שיש צורך בשני הלימודים – הן לכך שאישה מתגרשת באמצעות נתינת הגט בחצרה, והן שאדם מתחייב בגניבה באמצעות קניין החפץ כאשר הוא שם אותו בחצרו. עיינו מנחת אשר (לעיל הערה 4) עמ' קלב, שהביא גמרא זו כראיה נגד שיטת בעל קצות החושן.

7 שנים מידידי עמדו על פערים בין מימרות האמוראים והסתמא בנושא זה. ראו: הרב דוד ביגמן, "רשותה של האשה לענין גיטין", מעגלים ג (תש"ס), עמ' 17–24; הרב בנימין הוצלמן, "רשויות חלוקות בגיטין", שם, עמ' 25–39. דומני שמאמר זה מציע תמונה רחבה יותר של הנושא, ומצביע על כך שיש כאן מחלוקת עקבית בין שיטת רבא לשיטת עורך הסוגיות.

בכל אחת מן הסוגיות האלה נראה כי דבריו של רבא אכן מכוונים לתפיסה שאינה דורשת פעולה קניינית כחלק מתהליך מתן הגט. כמו כן נראה כי המהלך שתיארנו לעיל, שבו עורך הסוגיה מפרש את דברי רבא לפי העמדה ה"קניינית", קורה בשש מתוך שבע מימרות אלה.⁸

1. כתבו על איסורי הנאה

המימרא הראשונה שנעסוק בה, מופיעה בתוך דרשיח בין רב חסדא ורבא (כ ע"א):

אמר רב חסדא: יכילנא למיפסלינהו לכולי גיטי דעלמא.

אמר ליה רבא: מאי טעמא?

אילימא משום דכתיב "וכתב", והכא איהי קא כתבה ליה, ודילמא אקנויי אקנו ליה רבנן!

אילימא משום דכתיב "ונתן", והכא לא יהיב לה מידי, דלמא נתינת גט היא! תדע, דשלחו מתם: כתבו על איסורי הנאה – כשר.

בסוגיה זו מציב רבא את עמדתו החד משמעית שבגט די בנתינה, ואומר במפורש כי אין צורך לתת לאישה משהו בעל ערך. הנושא בסוגיה זו אינו פעולת ה"קניין" של הגט אלא תיאור החפץ, אך ברור שאם רבא מסכים שהגט יהיה דבר חסר ערך, אי אפשר לדבר על מעשה "קניין" על גט זה. ואכן בעל קצות החושן⁹ ראה בסוגיה זו מקור לדבריו, שדי בנתינה ללא מעשה קניין.

תפיסתו של רבא, שיש צורך בפעולת נתינה בגט אך לא בפעולת קניין, נאמרת בסוגיה זו בצורה מפורשת על ידי רבא עצמו, ואינה מאותגרת על ידי עמדה נגדית.

2. גיטה וידה באין כאחד

המשנה שראינו בתחילת המאמר (ח, א) קובעת שאין הבעל צריך לתת את הגט ביד האישה, אלא די שיתן את הגט בחצרה:

⁸ בסוגיה הראשונה דברי רבא אינם עוברים עיבוד והתאמה של עורך הסוגיה לתפיסה ה"קניינית" בגירושין, ובכך היא משקפת את עמדתו באופן נקי, כפי שנראה להלן.

⁹ עיינו לעיל הערה 3. ראה זו לכך שאין "קניין" בנתינת הגט כבר הביאו התוספות, בבא מציעא מז ע"א, ד"ה כלים. בניגוד לדברי בעל קצות החושן טענו אחרונים אחרים שגם על איסורי הנאה יש בעלות ועל כן אפשר "להקנות" אותם. שורש הדברים מופיע כבר אצל בעלי התוספות. עיינו תוספות פסחים לב ע"ב, ד"ה ואין; תוספות גיטין כ ע"א, ד"ה דילמא. לדיון בשיטת התוספות ראו אצל הרב יחזקאל לנדא, שו"ת נודע ביהודה, ירושלים תשכ"ט, סימן רא.

הזורק גט לאשתו, והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה – הרי זו מגורשת.

הסוגיה הבבליית הדנה במשנה זו (עז ע"א) מקשה:

חצרה? מה שקנתה אשה קנה בעלה!

בבסיס שאלה זו עומדות שתי הנחות: (א) באופן גורף מה שקנתה אישה קנה בעלה;¹⁰ (ב) לא די שהאישה תקבל את גיטה, אלא היא צריכה "לקנות" אותו. הגמרא אינה מוכיחה הנחות אלו, אך לאורן היא מקשה – אם חצר האישה אינה "קונה" עבור האישה אלא עבור הבעל, הרי שהאישה אינה יכולה לקנות את הגט שנזרק לחצרה, ואם כן כיצד היא מתגרשת כאשר הבעל שם את הגט בחצרה?¹¹

10 לכלל זה יש יוצאים מהכלל. עיינו למשל בבלי נזיר כד ע"ב; סנהדרין עא ע"א. מסתבר שהגמרא מתכוונת שמה שנקנה בחצר האישה נקנה לבעלה. ראו את סוגיית הירושלמי (ח, א) המקשה על משנתנו: "וגינתה וחצירה אינן משועבדין לאיש לאכילת פירות?" ברור שסוגיית הירושלמי רואה את זכות קניין החצר כאחד מפירות החצר הקנויים לבעל. על אף דברי הירושלמי, התלבטו ראשונים בשאלה האם זכות הקניין בחצר היא אחד מפירות החצר הקנויים לבעל מדין פירות נכסי מלוג, או שמא יש מגבלה על האישה לקנות בחצר נכסי מלוג ללא קשר לשאלה האם הבעל הוא זה שזוכה בפירות. עיינו: ספר הישר לרבנו תם, חלק החידושים, סימן קלג; ותוספות גיטין עז ע"א, ד"ה בכותב, ושם ע"ב ד"ה מה; חידושי הרמב"ן גיטין עז ע"א, ד"ה בכותב, ובעקבותיו גם ברשב"א ובריטב"א שם; חידושי הרמב"ן בבא בתרא נא ע"ב, ד"ה מתנה. לסיכום קצר של העניין ראו שו"ת **חתם סופר**, אורח חיים, סימן קלז.

11 ידידי ר' זאב גוטרייך הבין אחרת את שאלת הגמרא. לטעמו הגמרא מבינה שאין האישה ישות כלכלית בזמן נישואיה ועל כן שאלת הגמרא אינה על היכולת "לקנות" את הגט אלא הגמרא שואלת כיצד יש לאישה חצר "לקנות" בה את גיטה. אם אכן נאמץ גישה זו, הרי שהדברים להלן בסעיף זה אינם נכונים. ואכן נראה שכך ביאר רש"י (ד"ה קנה): "קנה בעלה לפרות, להשתמש בה, ואכתי לא נפיק גט מידי בעלה". לדעת רש"י שאלת הגמרא היא: הרי הגט לא יצא מידי הבעל. שאלה זו אינה קשורה לנושא "קניין הגט" כפי שאנו הסקנו בגוף המאמר. עיינו **בקצות החושן** (שיג, א) שהסיק מדברי רש"י אלו "שעיקר חצר למי שיש לו רשות השתמשות" ובוודאי שהבין כך את דברי רש"י. אך גם על פי פירוש זה, עולה שהיכולת של האישה להתגרש תלויה ביכולת קניית הגט ולא במעבר טכני שלו מיד ליד. כמו כן חשוב לציין שרש"י עצמו הבין שיש פעולת "קניין" על גט; עיינו בדבריו שם עז ע"ב, ד"ה הרי.

פירוש זה נראה לי דחוק בלשון הגמרא, המתמקדת ב"מה שקנתה אישה" ולא בשאלה כיצד יש חצר לאישה. כמו כן מדברי רבי אלעזר ניכר כי הנחת הסוגייה היא שלאישה יש נכסים משלה, ובכלל זה חצר. נוסף על כך, קשה בעיניי הנחת היסוד של הדברים שאין האישה ישות כלכלית כל עיקר בזמן הנישואין, והדבר משנה את ההבנה הפשוטה שנכסי מלוג שייכים לאישה בזמן נישואיה. נושא זה נידון בהרחבה בבבלי קידושין כד ע"ב ובראשונים שם, ואכמ"ל. עיינו לעיל בהערה 10, שניכר שסוגיית הירושלמי הבינה את השאלה ביחס לקניין הגט ולא ביחס לבעלות החצר. כמו כן

הגמרא הביאה שני תירושים לקושיה זו: דברי רבי אלעזר "בכותב לה דין ודברים אין לי בנכסך" ודברי רבא "גיטה וחצרה באין כאחד". במסגרת זו לא נדון בתשובתו של רבי אלעזר ונתמקד בתשובת רבא. רבא עצמו הרחיב מעט את היריעה והסביר:

רבא אמר: ¹² אטו ידה מי לא קניא ¹³ ליה לבעל? אלא גיטה וידה באין כאחד, הכא נמי גיטה וחצרה באין כאחד.

לכאורה נראה שתשובת רבא מאמצת את הנחות היסוד של הקושיה: אמנם באופן כללי חצר האישה "קונה" עבור הבעל, ואמנם צריכה האישה "לקנות" את הגט, אך בכל זאת היא מצליחה להתגרש באמצעות גט הנזרק לחצרה כיון שהאישה רוכשת בו זמנית הן את הגט המונח בחצר והן את היכולת לקנות בחצר. רבא מוכיח את עמדתו מכך שהאישה מתגרשת בנתינת הגט בידה. מעמד ידה של האישה זהה למעמד חצר האישה, שכן מעשה ידיה לבעלה, בדומה לפירות חצרה הקנויים לבעל. על כן מסיק רבא שכשם שידה של האישה מצליחה "לקנות" את הגט, כך גם חצרה "תקנה" את הגט.

דברים אלו נראים כסותרים את מה שראינו לעיל כעמדת רבא שאין צורך בקניין הגט. אך גם לולא סתירה זו השורות הבאות של הגמרא קשות מאוד:

אמר ליה רבינא לרב אשי: רבא, יד דאשה קא קשיא ליה? נהי דקני ¹⁴ ליה למעשה

עיינו בראשונים המוזכרים להלן (הערה 16), שנראה מדבריהם שהבינו את שאלת הגמרא ביחס לקניין הגט ולא ביחס לבעלות על החצר.

¹² ברבים מכתבי היד הגרסה היא "אמר רבא". ללא ספק הגרסה של הדפוס (ושל כתב יד ו) מסתברת יותר, כיון שדברי רבא הם תשובה שניה לאותה שאלה אחרי תשובתו של רבי אלעזר, ועל כן תחבירית השם יבוא לפני הפועל "אמר". נראה שגרסת רוב כתבי היד הם עדות לכך שאין מקור דברי רבא כאן, כפי שאומרת הגמרא במפורש להלן, וראו עוד על כך בהמשך הדין.

¹³ בכתבי היד ו פ הנוסח הוא "קניא", כמו בדפוסים. גם רש"י, הרמ"ה, הרשב"א, פסקי הרי"ד גרסו "קניא". לעומת זאת בכתבי היד מ ט הנוסח הוא "קני". ההבדל בין הגרסאות הוא בשאלה האם ידה של האישה קנויה לבעל (קניא) או שיד האישה קונה עבור הבעל (קני). משאלת רבינא להלן נראה שהגרסה הנכונה היא "קניא", כיון שהוא דן בשאלת בעלות הבעל על יד האישה ולא ביכולת הזכייה של היד. אמנם יש לציין שהבדלים בין "קני" ו"קניא" עשויים להיות מקריים, כתוצאה מהשמטת סימן קיצור או מהרחבה של קיצור מדומה; בייחוד אם באותה הסביבה מופיעים גם "קני" וגם "קניא". ועיינו גם בשתי ההערות הבאות.

¹⁴ כנוסח הדפוסים "דקני" גורסים גם כתבי היד מ ו ט. כתב יד פ גורס "דקניא". נראה שהנוסח "דקני" מדויק יותר: היד קונה את מעשה ידיה של האישה לבעלה, אבל היד עצמה אינה קנויה לו. וראו בהערה הבאה.

ידיה, ידה גופה מי קני¹⁵ ליה?

אמר ליה: רבא, יד העבד קא קשיא ליה, למאן דאמר בשטר על ידי עצמו, יד עבד כיד רבו דמיא! אלא גטו וידו באין כאחד, הכא נמי – גיטה וחצירה באין כאחד.

רבינא מקשה על תשובת רבא הרואה ביד האישה את הבסיס הלוגי לכך שאישה יכולה להתגרש גם כשהגט ניתן בחצרה, וטוען שיש חילוק ברור בין יד האישה לבין חצרה. ידה קנויה לבעלה רק לפירות אך גוף היד אינו שייך לבעל, ולעומת זאת חצר האישה קנויה לבעלה לגמרי, הן לפירות והן בגוף. דברי רבינא אינם מובנים, שכן אנו יודעים שאף חצר האישה קנויה לבעל רק לפירות ואילו גוף הנכס עדיין שייך לאישה, ועל כן מעמד החצר הוא בדיוק כמו ידה.¹⁶

תשובת רב אשי היא שרבא לא השווה בין יד האישה לחצרה אלא בין יד עבד לחצר אישה. אמנם השוואה זו אינה מלאה, שכן יד העבד קנויה לחלוטין לאדון בעוד שחצר האישה קנויה רק לפירות, אך בכל זאת הלימוד קיים מקל וחומר – אם יד העבד הקנויה לחלוטין קונה עבורו את גט השחרור מדין ידו וגיטו באין כאחד, קל וחומר לחצר האישה שאינה קנויה לחלוטין לבעל. אולם גם אם דברי רב אשי ברורים, הם רחוקים מפשט דברי רבא שהובאו לעיל.

נראה שפתרון העניין הוא בהמשך הסוגיה:

ההוא שכיב מרע דכתב לה גיטא לדביתהו בהדי פניא דמעלי שבתא, ולא הספיק למיתביה לה. למחר תקף ליה עלמא.

אתו לקמיה דרבא, אמר להו: זילו אמרו ליה ליקניה ניהלה לההוא דוכתא דיתיב ביה גיטא, ותיזל איהי ותיחוד ותפתח ותחזיק ביה, דתנן: נעל, גדר, פרץ כל שהוא – הרי זו חזקה.

אמר ליה רב עיליש לרבא: מה שקנתה אשה קנה בעלה!

איכסיף.

15 כנוסח הדפוסים "קני" גורסים גם כתבי היד מ.ו. כתבי היד פ ט גורסים "קניא". כאן הנוסח הסביר יותר הוא "קניא", כי עיקר דברי רבינא הם שיד האישה אינה קנויה לבעל.

16 קושיה זו הקשו ראשונים רבים. ראו למשל תוספות על אתר, ד"ה ידה: "ואם תאמר חצרה נמי לא קניא ליה גופיה אלא פירי". הראשונים באופן כללי מצאו חילוקים אחרים בין ידה וחצרה, למשל: פירות חצרה נקנים לבעלה בעל כורחה, בניגוד למעשה ידה שביכולתה לומר "איני ניזונת ואיני עושה"; החצר קנויה לבעל לעניין פירות ואילו היד אינה קנויה לבעל כלל, אלא יש שיעבוד על מעשה ידה הבאים ממקום אחר. תשובותיהם מסתברות אך רחוקות מהמשמעות הפשוטה של המילים. להרחבה בעניין מעבר לתוספות הנזכר עיינו גם בחידושי הרשב"א והרמ"ה ובפסקי הר"ד על אתר.

לסוף איגלי מילתא דארוסה הואי.

אמר רבא: אם אמרו בנשואה יאמרו בארוסה?

הדר אמר רבא: לא שנא ארוסה ולא שנא נשואה, גיטה וחצירה באין כאחד.

והא אמרה רבא מעיקרא! כי אמרה רבא – אהאי מעשה אמרה.

מעשה זה שונה בתכלית מהדיון שערכנו עד כה. במעשה זה אין לאישה חצר, והיא קונה את חצר בעלה כדי שתוכל לקבל את הגט הנתון בו. בהקשר זה מקשה רב עיליש – מה שקנתה אישה קנה בעלה. בפשטות שאלה זו מניחה שהאישה לא קנתה את החצר כלל, כי מה שקנתה האישה קנה בעלה ועל כן החצר עצמה לא עברה מרשות בעלה.¹⁷ במילים אחרות, שאלת רב עיליש מתמקדת ביכולת האישה לקנות חצר ולא ביכולתה לקנות גט.¹⁸

בתחילה מנסה רבא לפתור בעיה זו במסגרת חילוק בין אירוסין ונישואין, ובסופו של תהליך עונה רבא לשאלה זו שהאישה הצליחה לקנות את חצר בעלה כיוון שקניית החצר וקבלת הגט קורים ברזמנית. כלומר רכישת החצר מאפשרת את קבלת הגט שנמצא בה, ובמקביל קבלת הגט מאפשרת את רכישת החצר. רבא מנסח לולייניות לוגית זו באמירה: "גיטה וחצירה באין כאחד".¹⁹

17 השאלה האם בעל יכול למכור לאשתו קרקע, או לחלופין להעניק לה את הקרקע במתנה, נידונה בהרחבה בבבלי בבא בתרא נא ע"א–ע"ב. עמדת רוב האמוראים שם היא שהשדה עוברת לבעלות האישה לכל הפחות לעניין גוף הקרקע. רבא עצמו פסק הלכה שם: "אמר רבא, הלכתא: המוכר שדה לאשתו – לא קנתה, והבעל אוכל פירות; במתנה – קנתה, ואין הבעל אוכל פירות. תרתי? לא קשיא: כאן במעות טמונין, כאן במעות שאין טמונין, דאמר רב יהודה: מעות טמונין – לא קנתה, מעות שאין טמונין – קנתה". במבט ראשון עולה שרבא שם אינו מאמץ את הכלל "מה שקנתה אישה קנה בעלה" לכל הפחות ביחס לדברים שהאישה קונה מבעלה; אם כי ייתכן שאין זו פשטות דבריו שם, או לחלופין ייתכן שהוא עיצב מחדש את דעתו, והדברים עדיין צריכים ליבון.

18 כאמור לעיל (הערות 10, 11) יש יכולת לאישה לקנות עבור עצמה. ייתכן שרב עיליש חלוק על עיקרון זה באופן גורף, אך ייתכן שהוא חלוק על האפשרות שלה לקנות דווקא מיד בעלה. עיינו בדברי רבא המובאים בהערה הבאה, בעניין קניין מיד בעלה. עיינו גם בתוספות על אתר, שמחמת קושיה זו העמידו את המקרה בשאלת הקרקע ולא בקניין הקרקע, וכן הביא הראב"ה סימן אלף טו. כמו כן עיינו בחידושי הרמב"ן על סוגייתנו, ד"ה והא (וכן בשמו בכתבי תלמידיו), שהעמיד את הקניין על חצר השליח ולא על חצר הבעל.

19 השופט משה זילברג דן בכשל הלוגי של דברי רבא, וטען כי החוק מוכן להתגמש במקרים מסוימים ולא להיתפס לעקרונות הפורמליים של המשפט אלא להגיון המנחה אותו: "יכולה תורת המשפט לבוא ולהגיד כי יהא זה מאוד משונה ובלתי הגיוני לסכל את כשרות הגט בשל זכות שהמעשה הנידון בא בדיוק להפקיע אותה. [...] מוצאים אנו לא חשיבה 'פילפולית' בלתי נכונה של משפטן

הגמרא אומרת בפה מלא שעיקר חידושו של רבא נאמר ביחס למקרה זה, ומכאן העתיקה הגמרא את דברי רבא כדי לתרץ את שאלתה על המשנה. לאור קביעה זו נוכל לשחזר את הסוגיה המקורית:

א. רבא פסק שהאישה מצליחה לקנות את חצר בעלה שנמצא בה הגט, כיון ש"גיטה וחצרה באין כאחד".

ב. רבא מסביר את הרציונל לפסיקתו: "אטו ידה מי לא קניא ליה לבעל? אלא גיטה וידה באין כאחד, הכא נמי גיטה וחצרה באין כאחד". האנלוגיה שיוצר רבא היא בין יד האישה הקנויה לבעלה לבין חצר הבעל. רבא מתמודד עם הבעיה הלוגית – כיצד יכולה אישה לקבל גט ביד השייכת ממונית לבעל? מתרץ רבא: "גיטה וידה באין כאחד" – אמנם הגט צריך להיות מונח במקום השייך לאישה, ואמנם יד האישה שייכת לבעלה, אך כיון שגיטה וידה באין כאחד, ידה נקנית לה בו זמנית עם כניסת הגט לידה שעכשיו היא רשותה. רבא יוצר אנלוגיה בין יד האישה השייכת לבעלה לבין חצר הבעל: כשם שהאישה יכולה לקבל את גיטה ביד שהייתה שייכת לבעל עד מתן הגט, כיון ש"גיטה וידה באין כאחד", כך גם בחצר הבעל תוכל האישה לקבל את גיטה, כיון ש"גיטה וחצרה באין כאחד". המונח "חצרה" בביטוי מוסב על החצר שהייתה של הבעל ועכשיו הפכה להיות חצר האישה, ואינו מדבר כלל על חצר שהייתה של האישה מלכתחילה, שהוא

תלמודי, אלא דווקא השקפה משפטית, רחבת לב, לא פדנטית, כדי שלא לסכל את ביצוען של פעולות משפטיות דחופות ונחותות" (משה זילברג, **באין כאחד**, ירושלים תשמ"ו, עמ' 174–179). אחרונים אחרים (עיינו לעיל הערה 4) נוטים להסביר את שיטת רבא בצורות אחרות, שהמכנה המשותף ביניהן הוא העובדה שיש לאישה רמת בעלות מסוימת בידה ובחצרה גם לפני גירושה, ועל כן הצורך המוקדם של נתינת הגט ברשות האישה כבר בוצע עוד לפני חלות הגירושין. סברות אלו כוחן יפה להסביר את "גיטה וחצרה באין כאחד" בשימוש שעשתה בו הסתמא ביחס לחצר האישה, אך אין כוחן יפה להסביר את השימוש שעשה בו רבא עצמו ביחס לחצר הבעל שהוא מקנה לאישה. אמנם אפשר לטעון שכאשר עשתה האישה את פעולת הקניין על החצר היא קנתה את החצר לעניין גוף החצר, ועל כן יכולה לזכות שם בגיטה. אך אם כך הוא ההסבר, לא ברור למה "איכסיף" רבא, הרי מצב זה הוא בדיוק המצב עליו דברה המשנה, וגם אם אינו יודע להסביר את המשנה, הרי שברור שדינה דין אמת (בעניין זה עיינו חידושי הרשב"א על אתר, ד"ה ומיהו, ובמיוחד במה שמביא בשם הראב"ד – לדברינו תיפתר קושייתו). על כן סביר יותר שאכן רבא מחדש את העיקרון הזה גם במקרה שהאישה לא רכשה את החצר כלל, כיון ש"מה שקנתה אישה קנה בעלה", ורק אם נאמץ את החידוש של רבא ש"חצר הבעל וגיטה באין כאחד" נוכל לטעון שהחצר נקנית בו זמנית עם חלות הגט.

נכסי מלוג.

- ג. מאנלוגיה זו עולה שרבא סבר כי יד האישה שייכת לגמרי לבעלה. רבינא מקשה על הסברה הזו, שכן ידה של האישה אינה קנויה לבעל לגמרי אלא רק לפירות, ועל כן היא יכולה לקבל בה את הגט גם ללא הלולייניות של "גיטה וידה באין כאחד", אך כיצד היא מצליחה לקבל את הגט המונח בחצר השייכת לגמרי לבעל?
- ד. על כך עונה רב אשי שהאנלוגיה שיצר רבא היא בין ידו של עבד לחצר הבעל – שניהם קנויים לגמרי לאדון או לבעל, ואת שניהם צריכים לקנות העבד או האישה כדי לקבל את הגט. משום כך על שניהם נאמר כי היד או החצר נקנים כאחד עם הגט.

על פי שיחזור זה עולים יפה הן דברי רבא, הן קושיית רבינא והן תירוצו של רב אשי, ללא צורך להיכנס לדחקים שהצבענו עליהם לעיל. מסוגיה משוחזרת זו עולה שרבא מצריך שהגט ייכנס לרשות האישה. בשלב הנישואין ידה אינה נחשבת כרשותה אלא כרשות של בעלה. כיון שכך לא ברור כיצד האישה יכולה לקבל את גיטה בידה, ועל כן מחדש רבא את עיקרון "גיטה וידה באין כאחד". אף על פי שהרשות כרגע אינה רשות האישה, רואה רבא את סוף התהליך כקיים כבר עכשיו, ועל כן האישה זוכה בידה ובגיטה, או לחלופין בחצר ובגיטה, ברזמנית. הגמרא במקום אחר (כא ע"א) מביאה מסקנה זו של רבא כמימרא הלכתית: "ואמר רבא: כתב לה גט ונתנו בחצרו, וכתב לה שטר מתנה עליו – קנאתהו ומתגרשת בו".²⁰

רבינא אינו חולק על העיקרון שהגט צריך להיכנס לרשות האישה. הוא טוען כנגד עמדת רבא שיד האישה אינה קנויה לבעל, ועל כן נתינת הגט בידה כבר ממלא את הצורך בהכנסת הגט לרשות האישה. כיון שכך, אין ראייה לעיקרון של "גיטה וידה באין כאחד", וממילא אי אפשר להרחיב את העיקרון גם לחצר הבעל ולומר "גיטה וחצרה באין כאחד". רב אשי מסכים עם פרשנות רבינא ביחס ליד האישה, אך טוען שרבא יכול להביא ראייה לדין החצר מיד העבד, שאכן קנויה לחלוטין לאדון.²¹ מסוגיה זו אי אפשר להוכיח שהאישה צריכה לעשות פעולת קניין על הגט. כל

20 בעניין מעשים שמאוחר יותר נוסחו כמימרות ראו: אברהם ווייס, **לחקר התלמוד**, ניו יורק תשט"ו, עמ' 134–140.

21 עיינו בבא מציעא ט ע"ב, שם דנים רבינא ורב אשי על משנתנו הפוסקת שזרק לתוך קלתה מגורשת. רבינא מקשה: הרי זו חצר מהלכת, ועונה רב אשי: "קלתא מינח נייחא ואיהי דקא מסגיא מתותי". בניגוד למה שעולה מהדיון בסוגיה שלנו, בבבא מציעא הם מניחים את הצורך ב"קניין" בגט. אך נראה שבסוגיינתנו הם מדברים אליבא דשיטת רבא שאינו מצריך קניין זה.

מה שאפשר להוכיח הוא שהגט צריך להגיע לרשות שאינה בבעלות הבעל. המקרים שהאמוראים דנו בהם – חצר הבעל שהוא רוצה להקנות לאישה, יד האישה ויד העבד – כולם אינם רשות האישה כלל, ועל כן אילולי החידוש של "גיטה וידה באין כאחד" לא הייתה יכולה האישה לקבל שם את גיטה. אך חצר שמתחילה הייתה שייכת לאישה היא אכן רשותה, ועל כן האישה תהיה מגורשת אם ישים הבעל שם את הגט, גם ללא עיקרון זה של "גיטה וחצרה באין כאחד".

אמנם סביר שכך היה הדיון המקורי, אך עורך הסוגיה שינה את הדברים. נראה שהעורך סבור שאישה צריכה לעשות פעולת קניין על גט כדי להתגרש בו. לכן הוא מקשה כיצד יכולה האישה להתגרש אם שמים את הגט בחצרה, הרי החצר קונה עבור הבעל, אף על פי שהיא שייכת לאישה. על כך מביא העורך את תירוצו של רבא, "גיטה וידה באין כאחד". הפתרון של רבא ודאי מועיל גם במקרה זה – אם אישה יכולה לקנות את חצר הבעל ואת גיטה בטענה ש"גיטה וחצרה באין כאחד", ודאי שהדבר יהיה נכון גם עבור חצרה שכבר קנויה לה, ואין היא צריכה "לקנות" אלא את זכות הקניין שבחצר.

אמנם תשובה זו יפה לקושיית הגמרא, אך לא בהקשר זה אמר אותה רבא. עורך הסוגיה היה מודע לכך שרבא עצמו לא אמר את דבריו על השאלה שהוא שאל, ועל כן השאיר לנו רמז עבה על "העתקת" דברי רבא ממקומם המקורי ו"הדבקתם" כתשובה לשאלת העורך שכלל לא הטרידה את רבא. הרמז הוא הדיון של רבינא ורבא, שכי אמר לעיל, אינו מתאים לדיון של העורך על קניית הגט בחצר האישה, ומתאים רק לקניית חצר הבעל כדי לקבל בו את הגט. גם אם לא היינו ערים לרמז זה, העורך אומר את הדברים בצורה ברורה וחד משמעית בשורה האחרונה של הסוגיה: "והא אמרה רבא מעיקרא! כי אמרה רבא – אהאי מעשה אמרה". העורך אומר לנו במפורש שדברי רבא נאמרו על מקרה זה ולא על השאלה העקרונית כיצד קונה האישה את גיטה בחצרה.²²

מהלך זה של שימוש בדברי אמורא מחוץ להקשרם אינו ייחודי לסוגיה זו ואנו מוצאים כמותו רבות בספרות התלמוד. חשוב לי להדגיש שאין כאן עיוות של דברי רבא. אמנם הוא עצמו לא סבר שצריך לעשות מעשה "קניין" על הגט, ובנקודה זו חולקת הסוגיה על רבא, אך אין הדבר גורע מכך שהפתרון שהוא הציב לבעיה

²² על עיקרי הדברים בסעיף זה עמד כבר הלבני, אם כי הוא לא ראה את מגמת העורך בהעברת דברי רבא מהקשר מקומי לדיון הכללי. עיינו דוד הלבני, מקורות ומסורות: ביאורים בתלמוד לסדר נשים, טורונטו תשנ"ד, עמ' תקטז.

שהטרידה אותו יעיל גם כדי לפתור את בעיית הסוגיה. עורך הסוגיה החלוק על רבא בתיאור תהליך הגירושין יכול היה לדחות את דבריו לחלוטין. במקום זאת הוא מצליח "להציל" את המימרות של רבא וליישם אותן בתוך עולמו, שמושתת על הנחות יסוד אחרות. דוגמה זו בולטת, כיון שהעורך חשף את העובדה שהוא מודע לכך שאינו קולע לכוונת רבא, אלא מעתיק אותו ממקום אחד ומדביק אותו בתוך דיון אחר לחלוטין. כפי שנראה בסעיפים הבאים, מהלך שכזה קורה בעוד כמה מימרות של רבא הדנות בנתינת הגט לרשות האישה, אך בצורה עקיפה יותר. כל אחת מן המימרות הללו עוררה דיון בסוגיה, ובעיוננו להלן אבקש לטעון כי הדיון נוצר בעקבות שינוי הנחת יסוד לגבי מהות תהליך הגירושין, האם האישה צריכה רק לקבל את הגט, או שעליה "לקנות" אותו.

3. כתב לה גט ונתן ביד עבדו

בדומה לדיון הקודם, שבו התמקד רבא באדם שמקנה לאשתו את חצרו ובחצר נמצא הגט, בסוגיה שנראה כעת (כא ע"א) רבא דן באדם ששם גט ביד עבדו, ומעניק את העבד לאשתו:

אמר רבא: כתב לה גט ונתנו ביד עבדו, וכתב לה שטר מתנה עליו – קנאתהו ומתגרשת בו.

ואמאי? חצר מהלכת היא, וחצר מהלכת לא קנה!

וכי תימא בעומד, והאמר רבא: כל שאילו מהלך לא קנה, עומד ויושב לא קנה! והלכתא: בכפות.

ואמר רבא: כתב לה גט ונתנו בחצרו, וכתב לה שטר מתנה עליו – קנאתהו ומתגרשת בו.

וצריכא; דאי אשמעינן עבד, הוה אמינא דוקא עבד, אבל חצר – ליגזר משום חצרה הבאה לאחר מכאן; ואי אשמעינן חצר, הוה אמינא דוקא חצר, אבל עבד – ליגזר כפות אטו שאינו כפות, קמ"ל.

בסוגיה זו יש שתי מימרות של רבא לגבי נתינת הגט. המימרא השניה ("כתב לה גט ונתנו בחצרו [...]") היא ניסוח הדין שפסק רבא במקרה שדנו בו בסעיף הקודם. המימרא הראשונה ("כתב לה גט ונתנו ביד עבדו [...]") היא הרחבה של עיקרון זה – כשם שאישה יכולה לקנות את חצר בעלה וברגע קניית החצר גם לקבל את הגט הנמצא בה, כך יכולה היא לקנות עבד מבעלה וברזמנית לקבל את הגט המונח בידו. הגמרא מקשה על המימרא הראשונה של רבא מן הכלל ש"חצר מהלכת לא קנה",

ומוסיפה שיש סתירה בין פסקו של רבא כאן לבין שיטתו ש"חצר מהלכת" אינה קונה גם אם אינה מהלכת ברגע זה, אלא שיש לה פוטנציאל ללכת. מפאת קושיה זו מעמידה הגמרא את דברי רבא במקרה שהעבד כפות, ועל כן אינו נחשב חצר מהלכת.²³

אין צורך להדגיש שאוקימתא זו רחוקה מאוד מפשטות דברי רבא, שאינו מזכיר תנאי זה. על כן נראה יותר שרבא עצמו פסק ש"גיטה ועבדה באין כאחד" גם אם לא היה העבד כפות. אמנם לדברי רבא אין אדם יכול להשתמש בעבדו כחצר הקונה עבורו, כיון ש"חצר מהלכת לא קנה", כפי שפסק רבא עצמו; אך הקריטריון בגט הוא שונה, שכן לשיטת רבא אין כל צורך "לקנות" את הגט אלא די שהגט יהיה מונח ברשות האישה. גם חצר מהלכת שאינה יכולה "לקנות" היא רשות האישה, ועל כן היא יכולה לקבל בו את גיטה. כאמור לעיל, הסוגיה כבר קיבלה את העמדה האחרת שצריך "לקנות" את הגט, ועל כן דינו של רבא אינו מתאים למסקנת ההלכה של הסוגיה. לאור זאת מאמצת הסוגיה את המימרא של רבא עם ה"תיקון", שמדובר בעבד כפות שאכן נחשב חצר שאינה מהלכת ויכולה לקנות.

גם הצריכותא שעושה הגמרא בין שתי המימרות של רבא מתבססת על רבא לאחר ה"תיקון" שעשתה הגמרא בעמדתו. כאשר הגמרא מבארת מדוע צריך לחדש שהבעל יכול לתת את הגט ביד עבדו ולהקנות את העבד, היא מסבירה שהחידוש הוא שאין גוזרים "כפות אטו שאינו כפות". כמובן, חידוש זה הוא רק לאחר שהגמרא העמידה את דברי רבא בעבד כפות.²⁴ אמנם אם נאמנים דברינו שרבא עצמו לא דיבר על עבד כפות, וחידש הן שחצר הבעל והגט נקנים כאחד והן שעבד הבעל והגט נקנים כאחד, שומה עלינו לעשות צריכותא משל עצמנו: מדוע רבא ראה צורך לנסח שתי הלכות שונות הדומות כל כך זו לזו? אפשר להציע שרבא רצה לחדש שאישה יכולה לקבל את גיטה גם בעבד שאינו כפות ואף אינו ישן, ונרחיב על כך מעט יותר להלן.

23 לא ברור מהניסוח של הגמרא "והלכתא בכפות" האם כוונתה לעשות אוקימתא בדברי רבא, כפי שהצעתי בגוף המאמר, או שהיא השאירה את דברי רבא בקושיה אלא שקבעה שכן ההלכה במנותק מדברי רבא. בהמשך הסוגיה הגמרא עושה צריכותא בדברי רבא, ולכן נראה שדברי הגמרא "והלכתא בכפות" הם אכן אוקימתא בדברי רבא. אך עדיין צריך עיון מדוע ניסחה הגמרא את הקביעה בלשון "והלכתא".

24 ראשונים הסבירו כי גם הצד השני של הצריכותא מבוסס על תיקון הגמרא שצריך דווקא עבד כפות. עיינו תוספות על אתר, ד"ה אבל, וכן בראשונים נוספים.

4. נתן לה גט במיטתה

המשנה שראינו לעיל (ח, א) אומרת:

הזורק גט לאשתו והיא בתוך ביתה או בתוך חצרה הרי זו מגורשת.
זרקו לה בתוך ביתו או בתוך חצרו אפילו הוא עמה במטה אינה מגורשת.
לתוך חיקה או לתוך קלתה הרי זו מגורשת.

על הבבא האמצעית מעיר רבא בבבלי (עח ע"א): "לא שנו אלא במטה שלו, אבל במטה שלה – מגורשת". הערה זו משתלבת היטב בעיקרון ההלכתי של רבא – כיון שהמיטה היא רשות האישה, היא יכולה להתגרש כאשר הבעל שם בה את הגט. הגמרא מקשה על דברי רבא:

ובמטה שלה מגורשת? כליו של לוקח ברשות מוכר הוא!
שמעת מינה: כליו של לוקח ברשות מוכר – קנה לוקח!
לא צריכא דגבוה עשרה.
והאיכא מקום כרעי!
אמקום כרעי לא קפדי אינשי.

כל הדיון הזה מבוסס על ההנחה שאכן מדובר על "קניין" במובן הפשוט של המילה, ועל כן מעמידה הגמרא את דברי רבא בכך שמדובר במיטה בגובה עשרה טפחים, כדי שאכן תיחשב רשות אחרת וכך תוכל "לקנות"²⁵. מסתבר שרבא הסתפק בבעלות על המיטה עצמה כדי שהנחת הגט בה תיחשב נתינה של הגט לאישה, בלי להיכנס לשאלה האם יש למיטה דין "רשות" או "מקום" היכול לבצע פעולת קניין. מגמרא זו עולה שרבא אף מצמצם יותר את השקפתו. בדיונים לעיל הדיון היה על עבדים וקרקעות ועל כן היה אפשר לסבור שרבא מצריך שהגט יינתן ל"רשות האישה", אף על פי שאינו דורש יכולת קניין. מדיון זה עולה שרבא מסתפק אפילו בפחות: די שהגט יינתן לתוך חפץ ששייך לאישה, אף על פי שאינו נחשב "רשות" במובן הפורמלי של המילה. אולם הסתמא אינה מאמצת מסקנה זו, בשל תפיסתה הרחבה שנדרש "קניין" בגט. לפיכך היא נדרשת להעמיד את דברי רבא במיטה שגבוהה עשרה טפחים ונחשבת רשות נפרדת מביתו של הבעל, ורק כך יכולה המיטה לקנות את הגט עבור האישה.

25 נחלקו הראשונים כיצד בדיוק גובה עשרה טפחים פותר את הבעיה; עיינו רש"י ורשב"א על אתר.

5. נתן לה גט בתוך קלתה

המשנה (שם) מציינת שאם הבעל זורק את הגט "לתוך חיקה או לתוך קלתה – הרי זו מגורשת". הגמרא מקשה על משנה זו: "אמאי? כליו של לוקח ברשות מוכר הוא!" (עח ע"א). ומביאה שורה של תשובות אמוראים:

אמר רב יהודה אמר שמואל: כגון שהיתה קלתה תלויה בה.
 וכן אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא: כגון שהיתה קלתה תלויה בה.
 ורבי שמעון בן לקיש אמר: קשורה אף על פי שאינה תלויה.
 רב אדא בר אהבה אמר: כגון שהיתה קלתה מונחת לה בין ירכותיה.
 רב משרשיא בר רב דימי אמר: כגון שהיה בעלה מוכר קלתות.
 רבי יוחנן אמר: מקום חיקה קנוי לה, מקום קלתה קנוי לה.
 אמר רבא: מאי טעמא דרבי יוחנן? לפי שאין אדם מקפיד לא על מקום חיקה ולא על מקום קלתה.

לא נאריך לבאר את השיטות השונות של האמוראים, אך המכנה המשותף לרובם הוא יצירת מציאות שקלתה של האישה אינה מונחת על הקרקע ברשות בעלה. לו הייתה הקלת מונחת על הקרקע השייכת לבעל, אכן לא יכלה האישה "לקנות" את הגט כי אלו יהיו כליו של קונה ברשות המוכר.

רבי יוחנן לעומת זאת פותר את הבעיה בצורה אחרת. הוא טוען שמקום קלתה של האישה קנוי לה. בפשטות דבריו עולה שאילו הקרקע הייתה של הבעל, צודקים האמוראים האחרים באמרם שאין האישה יכולה להניח שם את קלתה, וממילא לא תוכל להתגרש אם הגט ניתן בקלת. אך רבי יוחנן טוען שהקרקע שהקלת מונחת עליה אינה של הבעל כיון שהקרקע קנויה לאישה. רבא מגיב לדברי רבי יוחנן, ונראה כמנסה להסביר את הבסיס הלוגי לדבריו, אולם דומה שהסברו של רבא משיג את המטרה ההפוכה לגמרי. רבי יוחנן רוצה להגיע למצב שבו הקרקע מתחת לקלתה של האישה קנויה לאישה, ואילו רבא מסביר מדוע הבעל אינו מקפיד על כך שהאישה שמה את קלתה שם. אך גם לאחר חוסר ההקפדה ברור שבעל הקרקע הוא הבעל ולא האישה, והדרא קושיא לדוכתא.

מסתבר שרבא אינו מקבל שהפרשנות בדברי רבי יוחנן נובעת מהצורך בקרקע הקנויה לאישה כדי שתוכל היא "לקנות" את הגט. במילים אחרות, רבא אינו מתמודד עם השאלה כיצד כלי לוקח קונים ברשות מוכר, שכן גם לאחר שנקבל את עמדתו שהבעל אינו מקפיד על מקום קלתה של האישה, לא נקבל מענה לשאלה כיצד קונים כלי האישה ברשות הבעל. נראה יותר שרבא מוטרד מהשאלה כיצד אנו מחשיבים

את הגט כמגיע אל האישה, אם חיקה וקלתה של האישה נמצאים במקום שאין לאישה זכות להניחם שם? על שאלה זו עונה רבא שהבעל אינו מקפיד על מקום חיקה וקלתה, ועל כן חיקה וקלתה נחשבים כרשותה.²⁶

גם בסוגיה זו אנו רואים כיצד רבא מתמודד עם שאלה אחת, כיון שהוא סבור שאין הגט צריך "פעולת קניין", ואילו הגמרא הסוברת שהגט צריך "קניין" מאמצת את דבריו לתוך הדיון שלה על "כליו של לוקח ברשות מוכר".

6. כתב לה גט ונתנו ביד עבדה

בעניין קניין חצר קובעת הגמרא בבבא מציעא (יא ע"א) שחצר יכולה לקנות באחת משתי דרכים: אם היא משתמרת לדעת בעליה, או אם בעל החצר עומד בסמיכות לחצר. נחלקו אמוראים (גיטין עז ע"ב) האם יש דיון מקביל גם בגיטין ואפשר לגרש אישה גם כאשר שמים גט בחצרה המשתמרת לדעתה, או שאפשר לגרש בחצר רק אם האישה עומדת לצד החצר שלה. רבא במימרא הבאה מיישם דיון זה ביחס לבעל הנותן את הגט ביד העבד של האישה (עח ע"א):

אמר רבא: כתב לה גט ונתנו ביד עבדה ישן ומשמרתו – הרי זה גט.

ניעור – אינו גט, דהויא ליה חצר המשתמרת שלא לדעתה.

ישן ומשמרתו – הרי זה גט, אמאי? חצר מהלכת היא, וחצר מהלכת לא קנה!

וכי תימא ישן שאני, והא אמר רבא: כל שאילו מהלך לא קנה, עומד ויושב לא

קנה!

ההלכתא: בכפות.

גם כאן אנו רואים כיצד הסוגיה מכניסה את דברי רבא למסגרת של "קניין", ועל כן מקשה את הקושיה מחצר מהלכת. התירוץ של הסוגיה הוא שמדובר על עבד כפות ועל כן אינו נחשב חצר מהלכת. בשורה התחתונה, מצריכה הסוגיה שני תנאים כדי

²⁶ על פי הסברו של רבא עולים יפה דברי רבי יוחנן בסוגיה זו עם מה שהבאנו בשמו בהערה 5 לעיל. לאור מסקנה זו נראה שצריך לעיין מחדש בסוגיית מיטת האישה (סעיף 4). כפי שראינו לעיל, הסתמא הוסיפה את הדיון על "כלי לוקח ברשות מוכר". אחר שהעמידה הגמרא את הדיון במיטה גבוהה עשרה טפחים, שאלה הגמרא "והאיכא מקום כרעי" וענתה "אמקום כרעי לא קפדי אינשי". תשובה זו דומה מאוד לתשובת רבא בסוגייתנו, "לפי שאין אדם מקפיד לא על מקום חיקה ולא אמקום קלתה", ועל כן ייתכן שדיון זה ביחס למקום כרעי המיטה הוא חלק מהדיון המקורי של רבא ואינו נובע מכך שהסתמא שינתה את כיוון הדיון לעניין "קניין", ואם כך הסתמא הוסיפה רק את החלק ביחס לגובה המיטה, שזו האוקימתא הקשה בסוגיה.

שהעבד ייחשב חצר האישה ויקנה את הגט: ישן וגם כפות (וזאת בנוסף לצורך שהחצר או העבד יהיו שמורים לדעת האישה). העמדה זו בדברי רבא קשה, כיון שרבא הצריך במפורש רק את התנאי של ישן. על כן נראה סביר שגם במקרה זה רבא הסתפק בתנאי של "ישן ומשמרתו" כדי שהעבד יחשב "רשות האישה". אם העבד ער הוא ישות עצמאית, ועל כן אינו יכול להיחשב "רשות האישה". כאמור, הגמרא אינה מסתפקת בתנאי זה, ומצריכה שהעבד יהיה "רשות קונה" ומצב זה אפשרי רק כשהעבד כפות ולא רק ישן.²⁷

גם לאחר הסבר זה נותר פער בין מימרא זו למימרא שכבר דנו בה: "אמר רבא: כתב לה גט ונתנו ביד עבדו, וכתב לה שטר מתנה עליו – קנאתהו ומתגרשת בו" (כא ע"א; סעיף 3 לעיל). שם רבא אינו מזכיר את התנאי שהעבד צריך לישון כדי שהגט יחול, ועולה שבמקרה שהאישה קונה את העבד ואת הגט בבת אחת המהלך מצליח גם אם העבד אינו ישן, ואילו כאשר הבעל שם את הגט ביד העבד שלה, המהלך מצליח רק אם העבד ישן והאישה משמרת אותו!²⁸

נראה בפשטות לתרץ זאת בכך שבמקרה ש"גיטה ועבדה באין כאחד" האישה עושה פעולה אקטיבית של קניין העבד, ודווקא אגב כך היא זוכה בגט בפעולה ישירה של קבלה. אנחנו מכירים מהלך דומה בקניין "אגב", אדם עושה פעולת קניין על חפץ אחד ובו זמנית קונה חפץ נוסף ללא שום פעולת קניין ייחודית. אמנם כאן יש רק חפץ אחד הנקנה, העבד, אך עדיין אפשר לטעון שיחד עם קניית העבד האישה מקבלת את גיטה. שתי הפעולות הללו, הקניין והקבלה, כרוכות יחדיו, ולכן גם אם העבד אינו נחשב מקום שהאישה יכולה לקבל בו את גיטה (כי הוא "חצר מהלכת"), תהליך קניית העבד מספיק כדי להחשיבו גם כתהליך נתינת הגט. לעומת זאת, במקרה שלנו, שהעבד כבר קנוי לאישה, אין שום פעולה אקטיבית של האישה. על כן היא צריכה לפעול במסגרת השמירה על העבד, דבר האפשרי רק אם העבד ישן.

עולה אפוא כי לשיטת רבא יש שני מצבים אפשריים לקבלת הגט דרך העבד:

27 קריאה זו בדברי רבא מקבלת חיזוק מהסוגיה בקידושין מד ע"ב המביאה את המימרא של רבא כלשונו ללא הוספת התנאי של "כפות". אמנם חכמי ספרד על אתר נזעקים ומוסיפים את התנאי בגלל מסקנת הסוגיה בגיטין.

28 ראשונים נחלקו האם להחיל את הדרישה שהעבד יהיה ישן גם על דברי רבא (כא ע"א): "כתב לה גט ונתנו ביד עבדו, וכתב לה שטר מתנה עליו – קנאתהו ומתגרשת בו [...] והלכתא בכפות". עיינו למשל תוספות כא ע"א, ד"ה הלכתא; רמב"ן עח ע"א, ד"ה הלכתא; רשב"א כא ע"א, ד"ה והא; ובראשונים נוספים. דיון זה מניח את הצורך ב"קניין" ועל כן אינו נוגע ישירות לדיונו.

- א. אם הבעל נותן את הגט ברשות האישה, כגון חצרה, קלטה, מיטתה וכדומה, היא מגורשת, גם אם הרשות אינה מסוגלת "לקנות עבורה" מסיבה זו או אחרת, כיון שהגירושין אינם תהליך של קניין. אמנם, כדי שעבד יחשב רשות האישה לעניין הגירושין, הוא צריך להיות ישן ומשומר לדעת האישה.
- ב. אם האישה רוכשת חצר או עבד, אגב הרכישה היא גם מתגרשת, כי "גיטה וחצרה (או עבדה) באים כאחד". במקרה כזה, גם אם העבד ער ולכן אינו נחשב "רשות" האישה, הגירושין חלים שכן האישה מקבלת את גיטה אגב קניית העבד.

7. רשויות חלוקות בגיטין ובשבת

הגמרא מביאה את המימרא של רב חסדא "רשויות חלוקות בגיטין" (עט ע"א). נראה שכוונתו היא שאם יש רשות המחולקת לרשויות שונות, כלומר אזורים מובחנים זה מזה, כגון בית וחצר או בית וגג, אין הן נחשבות לאותה רשות לעניין הגט וכל אחת עומדת בפני עצמה. עצם המעבר של הגט לתוך התת-רשות בה נמצאת האישה, די בו כדי שהגט יחול. רב חסדא אינו מתנה זאת בכך שהחצר, הגג או הבית יהיו שייכים לאישה, ודי לו באמירה שהם מובחנים מהמקום שנמצא בו הבעל.

בכמה אמירות שונות ממשיך רבא את עמדתו של רב חסדא. ראשית, בכך שהוא מתאמץ למצוא מקור לדברי רב חסדא עצמם (שם):

אמר רב חסדא: רשויות חלוקות בגיטין.

אמר ליה רמי בר חמא לרבא: מנא ליה לסבא הא?

אמר ליה: מתניתין היא: "היתה עומדת על ראש הגג וזרקו לה, כיון שהגיע גט לאויר הגג – הרי זו מגורשת".

במאי עסקינן? אילימא בגג דידה וחצר דידה, למה לי אויר הגג? אלא בגג דידיה וחצר דידיה, כי הגיע לאויר הגג מאי הוי? אלא פשיטא בגג דידה וחצר דידיה. אימא סיפא: "הוא מלמעלה והיא מלמטה וזרקו לה, כיון שיצא מרשות הגג, נמחק או נשרף – הרי זו מגורשת"; ואי בגג דידה וחצר דידיה, אמאי מגורשת? אלא בגג דידיה וחצר דידיה.

רישא בגג דידה וחצר דידיה, סיפא בגג דידיה וחצר דידה? אלא לאו, דאושלה מקום, דחד מקום מושלי אינשי, תרי מקומות לא מושלי אינשי.

אמר ליה: מידי איריא דלמא הא כדאיתא והא כדאיתא, רישא בגג דידה וחצר דידיה, סיפא בגג דידיה וחצר דידה.

רמי בר חמא מקשה מה המקור לדברי רב חסדא, ורבא מצביע על המשנה (ח, ג):

היתה עומדת על ראש הגג וזרקו לה, כיון שהגיע לאויר הגג – הרי זו מגורשת. הוא מלמעלה והיא מלמטה וזרקו לה, כיון שיצא מרשות הגג, נמחק או נשרף – הרי זו מגורשת.

משנה זו אינה מבארת למי שייך הגג ולמי החצר, ובפשטות משמע שאין זה משנה. משנה זו מוכיחה בצורה מלאה את דברי רב חסדא שדי בשינוי ברשות כדי שהגט יחול. רבא מוכיח באריכות שלא ייתכן להעמיד את המשנה שיש מעבר מרשות הבעל לרשות האישה, שכן יצא שהרישא והסיפא של המשנה אינם דנים באותו מקרה. על כן מסיק רבא שהמשנה מדברת על חצר של הבעל, שהוא מאפשר לאישה לקבל בו את הגט.²⁹

רבא ממשיך דיון זה תוך השוואה בין הלכות גיטין להלכות שבת, ואומר (שם):

אמר רבא: שלש מדות בגיטין.

הא דאמר רבי: קלוטה כמי שהונחה, ופליגי רבנן עליה – הני מילי לענין שבת, אבל הכא משום אינטורי הוא, והא מינטר.

והא דאמר רב חסדא: נעץ קנה ברשות היחיד ובראשו טרסקל וזרק ונח על גביו, אפילו גבוה מאה אמה, חייב לפי שרשות היחיד עולה עד לרקיע – הני מילי לענין שבת, אבל הכא משום אינטורי הוא, והא לא מינטר.

והא דאמר רב יהודה אמר שמואל: לא יעמוד אדם בגג זה ויקלוט מי גשמים מגגו של חברו, שכשם שדירין חלוקין מלמטה כך דירין חלוקין מלמעלה – הני מילי לענין שבת, אבל לענין גט משום קפידא הוא, וכולי האי לא קפדי אינשי.

רבא חוזר לעניין בשלישית, וגוזר הלכה מחודשת מהשוואה זו (בבלי שבת פ ע"א):

תנו רבנן: הוציא חצי גרוגרת, וחזר והוציא חצי גרוגרת, בהעלם אחד – חייב, בשתי העלמות – פטור. רבי יוסי אומר: בהעלם אחד לרשות אחד – חייב, לשת רשויות – פטור.

אמר רבה: והוא שיש חיוב חטאת ביניהם. אבל כרמלית – לא.

אביי אמר: אפילו כרמלית, אבל פיסלא לא.

ורבא אמר: אפילו פיסלא.

ואזדא רבא לטעמיה, דאמר רבא: רשות שבת כרשות גיטין דמיא.³⁰

29 בדיוק על נקודה זו חלוק רמי בר חמא, המציע שאכן אפשר להעמיד את חלקיה השונים של המשנה במציאויות שונות.

30 בחידושים המיוחסים לר"ן במסכת שבת מבואר שאין זאת מימרא של רבא עצמו אלא ניסוח של המימרא לאור דבריו ש"שלוש מדות בגיטין". וזה לשונו: "והא דרבא לאו בפירוש איתמר אלא

רבא סבור שבכל מקרה שיש הבדלה בין החלקים השונים של החצר הם נחשבים כמקומות שונים וכרשויות שונות בהלכות שבת, ועל כן לדעת רבי יוסי המוציא חצי גרוגרת לכל אחת מהחצרות הנפרדות הללו פטור, כי המעשים החלקיים אינם מצטרפים למעשה שלם אחד. המודל עליו מבסס רבא את חידושו הוא הלכות גיטין – כשם שבגט רשויות מחולקות נחשבות כמקומות שונים (כדברי רב חסדא אצלנו) כך גם בהלכות שבת רשויות מחולקות נחשבות כמקומות שונים.³¹

שומה עלינו לשאול מדוע רבא חוזר ויוצר אנלוגיה והשוואה בין גירוש האישה בחצר לבין הלכות שבת, ואינו יוצר את אותה האנלוגיה בין קניין חצר באופן כללי להלכות שבת. הרי באותה המידה שרבא שואל האם פיסלא נחשב רשות נפרדת לגיטין ולשבת, היה עליו לברר האם הוא נחשב רשות נפרדת לקניין חצר בדיני ממונות! באותה המידה שהוא שואל האם קלוטה כמי שהונחה דמי בענייני גיטין עליו לשאול זאת בענייני ממונות! שאלה זו חריפה במיוחד אם אנו סוברים שגט נקנה באותה צורה כמו כל קניין אחר – מדוע אפוא מנסח רבא את המימרות שלו בהקשר של גיטין ולא בהקשר של קנייני חצר באופן כללי?³²

לאור עיוננו עד כה, נראה סביר שרבא נאמן לשיטתו שהאישה מתגרשת ללא צורך בקניין ממוני של החצר. מסיבה זו כללי קבלת גט בחצר שונים מכללי קניין החצר בדיני ממונות, ומאידך גיסא יש מקום להשוותם דווקא לדיני חצר בנושא אחר שאינו קשור לעולם הקניין – דיני רשויות בהלכות שבת.

כאן, בניגוד למימרות שדנו בהן לעיל, הסתמא אינה מתערבת ומתקנת את דברי

מכללא איתמר, דאמרינן התם שלש מדות לענין גיטין שאינן דומות לשבת, ולא חשיב בהנהו פיסלא. אלא שמע מינה דפיסלא כרשות גיטין דמיא, וכשם שחולקת רשות לעצמה דאם זרק לה גט בחצרו ומנח אפיסלא לא מיגרשה, משום דחד מקום מושלי אינשי תרי מקומי לא מושלי אינשי, כך חולקת רשות לשבת".

³¹ אנלוגיה דומה יש בסוגיה בירושלמי שבת יא, א, המבררת את היחס של רבי לזריקת גט לאור שיטתו בזרק בשבת: "רבי אימי בעא קומי רבי יוחנן מתניתא דרבי, דרבי עבד אויר מחיצות כממשן. אמר ליה דברי הכל היא הכא בגיטין, ויתביניה רבי אומר מקורה ואת אמרת אינו מקורה. מה בין גיטין מה בין שבת, אמר רבי אילא: בשבת כתיב 'לא תעשה כל מלאכה', ונעשית היא מאיליה, ברם הכא התורה אמרה 'ונתן בידה' – ברשותה". אמנם הירושלמי יוצא נגד אנלוגיה מלאה עד לפרטי הפרטים, אך ברור שבאופן בסיסי יש זיהוי בין עולם הרשויות בשבת לעולם זה בגיטין כשיטת רב חסדא כאן.

³² אמנם הסוגיות והראשונים במקומות שונים העלו שאלות מעין אלו בעניין קניינים. ראו למשל בבלי בבא קמא ע"ב, שם דנו בשאלת "קלוטה כמי שהונחה" לעניין קניין גניבה. אך עיקר העניין הוא מדוע רבא עורך את ההשוואה דווקא בין גיטין לבין שבת.

רבא. זאת מכיון שדבריו אינם נובעים בהכרח מהתפיסה שאין צורך בקניין בגט, והם אינם סותרים את התפיסה שהאישה קונה את הגט בצורה זהה לכל קניין אחר. ובכל זאת, כפי שאמרתי, ניסוח ההשוואה בין גט לרשויות שבת נוח יותר כאשר אנו רואים הבדל בין קבלת הגט לשאר הקניינים.³³

סוף דבר

עברנו מסע ארוך ומפותל שבו ניסינו לעמוד על עמדתו של רבא, וכיצד עורך הסוגיות מעצב את דבריו מחדש כדי להתאימם לגישה ההלכתית שהוא אוחז בה. לאורך הדיונים השונים הראינו את עמדתו המקורית של רבא, שתהליך הגירושין ממוקד במעבר הגט מהאיש אל האישה, ללא שום צורך בקניין. תהליך זה מקורו בקריאה הפשוטה של הפסוק בתורה: "וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְחָהּ מִבֵּיתוֹ" (דברים כד, א). מעשה נתינת הגט מסמל את גירושי האישה ושילוחה מבית האיש. סדרת ההלכות המופיעה במשנה אמנם מרחיבה תהליך זה וכוללת בו אפשרויות נוספות של מתן הגט, זריקתו מהאיש אל האישה, או נתינתו שלא ביד האישה אלא ברשותה או במקומות המאופיינים כקשורים אליה; אך אפשרויות אלה אינן משנות בהכרח את התבנית העקרונית של האיש המעביר את הגט אל האישה. רבא אמר את הדברים הללו בצורה המפורשת ביותר בסוגיה הראשונה שבחנו (סעיף 1). את הפסוק "ונתן בידה" ביאר רבא לא כהעברת דבר בעל משמעות, "יהיב לה מיד", אלא עצם הנתינה של הגט היא המגרשת: "דלמא נתינת גט היא". עצם

³³ יש מקום רב לדון בפרטי דיניו השונים של רבא בהקשר זה, בייחוד לאור העבדה שהם נראים כסותרים זה את זה: מחד הוא מחלק בין שבת וגיטין, אך מאידך הוא מבסס את דברי רב חסדא האומר רשויות חלוקות בגיטין, ובפשטות האמירה היא שכשם שרשויות חלוקות בשבת כך הן חלוקות גם בגיטין. כמו כן דבריו סותרים את דברי עצמו המובאים במסכת שבת (פ ע"א) "רשות שבת כרשות גיטין". פתרון סתירה זו אינו משנה את הדברים שהזכרתי בגוף המאמר, ועל כן קיצרתי במקום שאולי ראוי להאריך. לעיון נוסף בדברים אלו ראו בדברי הרב יוסף צבי דינר, האומר שרבא מגן על דברי רב חסדא, למרות שהוא עצמו אינו מרחיק לכת כל כך (חידושי הריצ"ד, ירושלים תשמ"ד, עמ' קנא, ד"ה רשויות חלוקות). דבריו פותרים את קושייתנו הראשונה, אך עדיין קשה הסתירה בדברי רבא עצמו. וראו מאמרו של ידידי הרב בנימין הולצמן (לעיל הערה 7), המציע שגם בסוגיית "שלוש מידות בגיטין" יש עריכה של העורך, ורבא עצמו דווקא סבר לחבר בין תפיסת הרשויות בהלכות שבת ובהלכות גיטין. לדעתי דבריו אינם מוכרחים, ונראה יותר לומר שרבא אמנם רואה זיקה בין הלכות שבת להלכות גיטין אך מודע גם להבדלים ביניהן, ומטרת המימרא הזו היא בדיוק לחדד את ההבדלים בין התחומים; ואכמ"ל.

העובדה שרבה מעמיד את "נתינת הגט" בהנגדה לנתינת דבר, "מיד", מוכיח שמה שמעניין אותו היא פעולת המסירה עצמה. רבא תמך את הבנתו בפסיקה של חכמי ארץ ישראל שאפשר לכתוב גט על איסורי הנאה, אף על פי שאינם נחשבים "מיד". בסדרת אמירות הלכתיות שעיינו בהן במאמר, מרחיב רבא את המנעד אף יותר:

- את דין המשנה שאם הבעל זרק את הגט אל קלתה של האישה היא מגורשת, רבא מסביר כך: "לפי שאין אדם מקפיד לא על מקום חיקה ולא על מקום קלתה" (סעיף 5). אמנם הרשות היא רשות הבעל, אך כיון שאין הוא מקפיד שהאישה מניחה את הקלת ברשותה, הרי היא מאופיינת בזיקה ברורה אל האישה, ולפיכך זריקת הגט לשם נחשבת כהעברת הגט מהאיש אל האישה.
- בצורה דומה קובע רבא שאם הבעל והאישה נמצאים בביתו של הבעל, אך שכובים יחד במיטתה של האישה, והבעל זרק את הגט בתוך המיטה – האישה מגורשת (סעיף 4). אמנם במקרה זה אין החצר או הבית שייכים לאישה, אך כיון שהמיטה מאופיינת בזיקה ברורה אל האישה היא מגורשת.
- כיון שרבא מעוניין שהגט יעבור למקום המאופיין בזיקה ישירה לאישה, הוא מגביל ואומר שעבד האישה נחשב מקום כזה רק אם הוא ישן והאישה משמרת אותו; אך אם הוא ער הוא נחשב ישות עצמאית, ולכן אינו מזוהה כבעל זיקה ישירה לאישה והיא אינה מגורשת (סעיף 6).
- הקביעה הקיצונית ביותר של רבא בהקשר זה הוא ביצירת השוואה וזיקה בין הלכות שבת להלכות גיטין (סעיף 7). כשם שבהלכות שבת החלוקה לרשויות אינה קשורה ליכולת הקניין בחצר, אלא נובעת מזיקת חלקי המבנה השונים לדמויות שונות, כך בהלכות גיטין אנו מסתפקים ביצירת זיקה של המקום לאישה, גם אם במובן המשפטי השלם אין המקום נחשב חצר האישה לכל המשמעויות של הדבר.

בשתי סוגיות שונות רבא התייחס לפן הקנייני בקבלת הגט, כאשר הוא ניסח את הרעיון החדשני ש"גיטה וחצרה באים כאחד" (סעיף 2) או "גיטה ועבדה באין כאחד" (סעיף 3). אך הראינו בצורה ברורה ששתי אמירות אלו אינן מצריכות קניין כדי להתגרש, אלא מחדשות שהאישה יכולה לרכוש חצר או עבד וברזמנית להתגרש בגט הנמצא שם. פעולת הקניין על החצר או העבד יפה גם כדי להעביר את הגט אל האישה, אך אין משמעותה שרבא מצריך פעולת קניין על הגט כדי להתגרש. בניגוד לרבא, ראינו אמוראים הסוברים שהאישה צריכה לקנות את הגט באחת

מדרכי הקניין הרגילות כדי להתגרש. לא הרחבנו את היריעה כדי לראות מי מהאמוראים סבור כך, אך ללא ספק עמדה זו קיימת כבר בדורות הראשונים של האמוראים. ראינו במספר מקומות שעורך הסוגיות השונות מאמץ עמדה הלכתית זו. החידוש של מאמר זה הוא להראות כיצד פעם אחר פעם מעצב העורך את פסיקותיו של רבא כדי להתאים אותם למודל ההלכתי המצריך פעולת "קניין" בגט.

- רבא אומר שהאישה מגורשת אם הבעל זרק גט למיטתה הנמצאת ברשות הבעל, ואילו הגמרא מעמידה את דבריו במיטה גבוהה עשרה, הנחשבת רשות עצמאית ויכולה לקנות עבור האישה (סעיף 4).
- רבא פוסק שנתנית גט ביד עבדה כשהוא ישן מהווה גירושין. הגמרא העמידה את דבריו רק כאשר העבד כפות, כיון שחצר מהלכת אינה קונה (סעיף 6).
- את הרעיון ש"גיטה וחצרה באין כאחד", רבא אומר במקור על מקרה שהאישה רוכשת את החצר (סעיף 2). הגמרא הסבה רעיון זה להסבר כיצד האישה יכולה לרכוש את הגט בחצר של נכסי מלוג שלה, הרי "מה שקנתה אישה קנה בעלה". שאלה זו יכולה להישאל רק אם מלכתחילה אנו סבורים שהאישה צריכה לרכוש את הגט בפעולה "קניינית".

חשוב להדגיש מבחינה מתודית כי העובדה שהעורך משנה את משמעות דברי רבא איננה מהלך חתרני המנסה למחוק את דברי רבא המקוריים. להפך, זהו ניסיון לדלות מתוך דברי רבא את הרעיונות היכולים לשמש הלכה למעשה גם לעמדה החולקת עליו. במילים אחרות, גם מי שסבור, בניגוד לרבא, שהאישה צריכה לעשות פעולת "קניין" על גט, יכול להסכים, במגבלות מסוימות, שאפשר לגרש אישה אם שמים את הגט ביד עבדה או במיטתה. לפיכך, במקום לדחות לגמרי את דבריו של רבא מתוך עולם ההלכה, עורך הסוגיה מבצע התאמות מסוימות כדי לאפשר לפסיקה של רבא להישאר בתוך הקורפוס ההלכתי. אמנם הרעיון של רבא ש"גיטה וחצרה באים כאחד" נאמר במקורו רק על מקרה בו החצר אינה שייכת לאישה, אך עורך הסוגיה רואה בדברי רבא פוטנציאל לפתור בעיה שמטרידה אותו (ולא את רבא) – כיצד אפשר לגרש את האישה בחצר שלה. שימוש זה מאפשר לו להשאיר את חידושו היפה של רבא, אף על פי שבשורה התחתונה אין הוא מסכים עם הגישה ההלכתית העומדת בבסיסו של חידוש זה.

ראינו שתי סוגיות שבהן לא שינה עורך הסוגיות את דברי רבא: כתיבת גט על איסור הנאה (סעיף 1), ורשויות חלוקות בגיטין (סעיף 7). אמנם קשה לקבוע מסמרות

בשאלה מדוע אין כאן התערבות של העורך, אך נוכל להציע בפשטות כי בעניינים אלה אין השלכה הלכתית לפער בין תפיסת רבא לתפיסת העורך. אמנם דברי רבא מתאימים יותר להשקפה שאינה מצריכה קניין בגט, אך אין הם סותרים לחלוטין את הגישה המצריכה קניין בגט.³⁴

אמנם כדי לעמוד על טיבה המדויק של המחלוקת בין רבא לעורך הסוגיות, עלינו לבחון אותה בתוך הקשרה הרחב יותר: לעיין בהכרעתם של אמוראים אחרים בשאלה זו, וכן לדון בהקשר המשפטי הרחב יותר ולחקור כיצד משתלב ויכוח זה במכלול הרחב של הדיונים, בעניין קניינים מחד והלכות אישות מאידך. אולם גם בלי להיזקק לשאלות אלה, שהן מעבר לגבולותיו של המאמר הנוכחי, נראה שהצלחנו להראות כי מחלוקת האחרונים בשאלה האם יש צורך בקניין בגט, יסודה במחלוקת הלכתית משמעותית בין רבא לעורך הסוגיות.

34 ראו למשל סוללה של אחרונים המוכיחים מדינו של רבא שאפשר לכתוב גט על איסורי הנאה, שאפשר במקרים מסוימים להקנות איסורי הנאה: רבי שמעון יהודה שקאפ, **חדושי רבי שמעון יהודא הכהן**, כרך ד, קונטרס בעניני שליחות, סימן ג, ירושלים תשנ"ג, עמ' ח; רבי נחום פרצוביץ, **חדושי רבי נחום**, מסכת גיטין, כ ע"א, ירושלים תשס"ב עמ' שמב; ועוד רבים.